

Η αθέατη πλευρά

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ
(1979-2018)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ν. ΖΗΝΩΝ

Η αθέατη πλευρά

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ
(1979-2018)

Αλέξανδρος Ν. Ζήνων
Η αθέατη πλευρά. Τέσσερις δεκαετίες διπλωματίας (1979-2018)

Αθήνα - Λευκωσία, Μάιος 2023

Εκδότης:
Εκδόσεις Hippiasus
Αρσινόης 74, 1010 Λευκωσία, Κύπρος
Τηλ: 22 66 22 50
info@hippasus-publishing.eu
www.hippasus-publishing.eu

Σχεδιαστική επιμέλεια, σελίδωση,
σχεδιασμός εξωφύλλου: π. Θωμάς Κωστή

Συντονισμός παραγωγής έκδοσης: Ήρα Ιωάννου Αιμιλιανίδου

ISBN: 978-9963-676-33-0

Copyright © 2023 Hippiasus Communications & Publishing Ltd.

Το Δικαίωμα Πνευματικής Ιδιοκτησίας είναι αυτόματο και ουδεμία εγγραφή χρειάζεται. Ο περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας Νόμος 59/76 (όπως τροποποιήθηκε με τους Νόμους, Ν.63/77, Ν.18(Ι)/93, Ν.54(Ι)/99, Ν.12(Ι)/2001, Ν.128(Ι)/2002 και Ν.128(Ι)/2004), προστατεύει τους Κυπρίους πολίτες για τα έργα τους που δημοσιεύονται οπουδήποτε και τους πολίτες ξένων χωρών για τα έργα τους που δημοσιεύονται στην Κύπρο. Απαγορεύεται γενικά η αναπαραγωγή, η αναδημοσίευση, η μετάφραση, ή η μετάδοση του βιβλίου ή μέρους του με οποιοδήποτε τρόπο ή μορφή χωρίς την γραπτή άδεια του εκδότη.

Στην Αλίκη και την Όλγα-Μαρία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11
Εισαγωγή.....	15
1. Η Διζωνική Ομοσπονδία	19
2. «Να μη στεναχωρηθεί ο Λυσσαρίδης»	25
3. Η μονομερής ανακήρυξη ανεξαρτησίας: Andreotti και Παπανδρέου.....	33
4. Τι σχέση έχουν τα Falklands με την Κύπρο; Κυπριανού και Thatcher	43
5. Giulio Andreotti.....	51
6. Mümtaz Soysal	55
7. Η απόφαση για την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων.....	61
8. François Mitterrand: «Je suis le dernier des grands présidents»	69
9. Από τον Mitterrand στον Chirac.....	73
10. Οι S-300 και ο εκβιασμός Chirac.....	83
11. Η ευχή της Fontana di Trevi.....	91
12. Τι θα συμβεί μετά το «OXI»	99
13. Τα μετά το δημοψήφισμα: Αλγερία, Ελβετία, Μάλτα.....	103
14. Η προετοιμασία της Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ.....	113
15. Η μεταστροφή των Γάλλων	125
16. Η κρίση του Λιβάνου (2006)	131

17. Διαχείριση κρίσεων.....	145
18. Η ένταξη στον Διεθνή Οργανισμό Γαλλοφωνίας (ΔΟΓ)	157
19. «Θα μείνουμε χωρίς Επίτροπο και χωρίς Υπουργό Εξωτερικών»	162
20. Βασιλεύς Κωνσταντίνος.....	167
21. «Madness, pure madness»: Ο Δούκας του Εδιμβούργου και η τραγωδία του Μαρί.....	175
22. Η ανησυχία του Cameron για την Ελλάδα.....	179
23. Όταν οι στρατιωτικοί αντιλαμβάνονται καλύτερα από τους διπλωμάτες: Η σχέση με το Λονδίνο	187
24. Περί BREXIT	205
25. Βρετανία, ο απρόθυμος εγγυητής	211
26. Η δημιουργία του MED7 και των Τριμερών Μηχανισμών Περιφερειακής Συνεργασίας.....	217
27. Το στρατηγικό βάθος του Ισραήλ.....	241
28. Βερολίνο (Μάρτιος 2015): Ο Τσίπρας «and that other man»	247
29. «Ποιος θα μιλήσει στην Ελλάδα;»	253
30. Η δύσκολη σχέση με τον «Άνθρωπο του Putin»	259
31. “He risks his neck even before he gets back to Ankara”	275
32. Η εξωτερική πολιτική του Erdoğan.....	281
33. Ιωάννης Κασουλίδης	285
34. Πενταμερής και «διεθνής παράγων»	289
35. Βρετανικές βάσεις: γιατί είναι σημαντικές για το ΗΒ.....	297
36. Η μεταρρύθμιση του Υπουργείου Εξωτερικών: «Plus ça change, plus c’ est la même chose».....	303

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	317
<i>A. The 10-Point Agreement of 19 May 1979</i>	<i>319</i>
<i>B. High-Level Agreement of 12 February 1977</i>	<i>321</i>
<i>Γ. Resolution 541(1983) Adopted by the Security Council on 18 November 1983</i>	<i>323</i>
<i>Δ. Resolution 550 (1984) of 11 May 1984</i>	<i>325</i>
<i>E. Resolution 186(1964) Adopted by the Security Council at its 1098th meeting, unanimously, on 27 February 1964.....</i>	<i>327</i>
<i>ΣΤ. Copenhagen European Council, 12 and 13 December 2002. Presidency Conclusions.....</i>	<i>329</i>
<i>Z. Accession Criteria (Copenhagen Criteria)</i>	<i>333</i>
<i>Η. Πρωτόκολλο Αριθ. 10 για την Κύπρο</i>	<i>335</i>
<i>Θ. Lebanon Crisis - Lessons Learned</i>	<i>339</i>
<i>Ι. Συνέντευξη Α. Ζήνων στο περιοδικό «Σύγχρονη Άποψη» (τεύχος 2 - Μάιος 2008).....</i>	<i>345</i>
<i>ΙΑ. Treaty Of Guarantee, Signed at Nicosia on 16 August 1960</i>	<i>349</i>
<i>ΙΒ. Statement of the EU Heads of State or Government, 07/03/2016.....</i>	<i>351</i>
<i>ΙΓ. Η Αμμόχωστος ως Παράμετρος του Κυπριακού Προβλήματος και τα Ψηφίσματα 550 (84) και 789 (92) του Συμβουλίου Ασφαλείας</i>	<i>355</i>
<i>ΙΔ. WikiLeaks 06Nicosia (05.04.2006).....</i>	<i>365</i>
<i>ΙΕ. WikiLeaks 07Nicosia691 (24.08.2007)</i>	<i>371</i>
<i>ΙΣΤ. Περί «13 Σημείων»</i>	<i>377</i>

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπός μου, με το βιβλίο αυτό, δεν είναι να «γράψω ιστορία» με την επιστημονική έννοια της λέξης. Είναι περισσότερο η επιθυμία μου να καταθέσω τη μαρτυρία και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τις απόψεις και τις κρίσεις μου για γεγονότα τα οποία βίωσα και για πρόσωπα τα οποία γνώρισα, σε μια πορεία σχεδόν τεσσάρων δεκαετιών στην υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας σαν στέλεχος του Υπουργείου Εξωτερικών. Πιστεύω πως με τον τρόπο αυτό θα συμβάλω στην καλύτερη κατανόηση και στην ερμηνεία πτυχών κάποιων γεγονότων, σημαντικών ή λιγότερο σημαντικών, τα οποία έζησα από κοντά, πτυχών οι οποίες δεν είναι ίσως γνωστές στο ευρύ κοινό.

Ως εκ τούτου, το υποκειμενικό στοιχείο δεν είναι, εκ των πραγμάτων, δυνατόν να απουσιάζει από την αφήγησή μου. Προσπάθησα, παρ' όλα αυτά, να είμαι όσο το δυνατόν πιο ακριβής και αντικειμενικός στην καταγραφή των γεγονότων. Οι κρίσεις μου, όμως, για πρόσωπα, αναπόφευκτα, θα εμπεριέχουν στοιχεία υποκειμενικότητας.

Απέφυγα να αναφερθώ σε γεγονότα για τα οποία δεν είμαι απόλυτα βέβαιος και για τα οποία η μνήμη μου δεν με βοηθούσε επαρκώς. Εκεί όπου τέτοια γεγονότα περιήλθαν σε γνώση μου από τρίτα πρόσωπα, το αναφέρω. Τις μαρτυρίες αυτές προσπάθησα να καταγράψω όσο το δυνατόν πιο πιστά.

Θεώρησα, επίσης, χρήσιμο, για σκοπούς καλύτερης κατανόησης ορισμένων γεγονότων, να περιγράψω το πολιτικό περιβάλλον της εποχής κατά την οποία έλαβαν χώρα. Είναι αυτονόητο ότι κάθε γεγονός πρέπει να κρίνεται και να ερμηνεύεται με βάση τα ισχύοντα κατά τον χρόνο που συνέβη και όχι εκ των υστέρων.

Σε αφηγήσεις όπως η παρούσα, η αλήθεια είναι, εκ των πραγμάτων, σύνθετη. Για τον λόγο αυτόν, ο αναγνώστης ενδεχομένως να θελήσει

να συμβουλευθεί και άλλες πηγές ή κείμενα. Όπου θεώρησα πως αυτό συμβάλλει στην πληρέστερη ενημέρωση και κατανόηση των γεγονότων, περιέλαβα υποσημειώσεις, παραπομπές και παραρτήματα.

Θα ήθελα, ακόμη, μέσα από το βιβλίο αυτό να αναδειχθεί και το εν πολλοίς αφανές έργο που επιτελεί το Υπουργείο Εξωτερικών και οι άνθρωποί του· να φανεί η δουλειά που γίνεται, τις περισσότερες φορές αθόρυβα και σιωπηρά, για να επιτευχθούν αποτελέσματα, τα οποία οι μη γνωρίζοντες θεωρούν δεδομένα και αυτονόητα. Και όμως, τίποτε δεν είναι *a priori* δεδομένο.

Πίσω από κάθε αποτέλεσμα (θα αποφύγω λέξεις όπως «επιτυχία» ή «επίτευγμα», αν και σε πολλές περιπτώσεις θα ήταν πιο κατάλληλες και θα ανταποκρίνονταν απολύτως στην πραγματικότητα), κρύβεται συστηματική δουλειά, συλλογική και ατομική, όπως και συνεχείς προσπάθειες, που οδηγούν σε ουσιαστικά αποτελέσματα. Υπάρχει, όμως, ένας βασικός κανόνας: οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να γίνονται διακριτικά, χωρίς τυμπανοκρουσίες και άκριτη «διαφήμιση» και προβολή, είτε από τα λεγόμενα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, είτε από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Στο θέμα αυτό ανήκω στην παραδοσιακή σχολή και για έναν ακόμη λόγο, γιατί ενστερνίζομαι πλήρως την αρχαιοελληνική ρήση: «*ὄ μέλλεις ποιεῖν, μὴ λέγε· ἀποτυχῶν γὰρ καταγελασθήσῃ*».

Ουδέποτε είχα τη συνήθεια να κρατώ υπηρεσιακά έγγραφα. Πολύ περισσότερο διαβαθμισμένα, γιατί, εκτός από αντιδεοντολογικό, είναι και παράνομο. Στις περιπτώσεις εκείνες που αναφέρομαι ή παραπέμπω σε έγγραφα, αυτά εμπίπτουν στη σφαίρα των λεγομένων «ανοικτών πηγών», που είναι προσβάσιμες διαδικτυακά, βιβλιογραφικά και δημοσιογραφικά. Αυτά που καταγράφω βασίζονται σε όσα μπόρεσα να συγκρατήσω και να ανακαλέσω στη μνήμη μου μετά τόσες δεκαετίες, σε πολλές περιπτώσεις βάσει προσωπικών σημειώσεων, όταν θεωρούσα πως κάποιο γεγονός, του οποίου γινόμουν μάρτυρας, είχε ιδιαίτερη σημασία.

Γι' αυτό και επικαλούμαι την κατανόηση των αναγνωστών για τυχόν παραλείψεις.

Οφείλω, όμως, να αναφέρω πως, πέραν της μνήμης μου, στην ακριβέστερη καταγραφή ορισμένων γεγονότων με βοήθησαν συνάδελφοι και φίλοι: οι Υπουργοί κκ. Ιωάννης Κασουλίδης και Γιώργος Λιλλήκας, οι Πρέσβεις Ανδρέας Πιρίσης, Ανδρέας Δ. Μαυρογιάννης και Γιώργος Ζωδιάτης, οι στενοί μου συνεργάτες, Νίκος Παναγιώτου, Ανδρέας Ηλιάδης, Θεόδωρος Γκότσης, Οδυσσέας Οδυσσέως, οι φίλοι και συνάδελφοι Ιωάννης Κουκουλαρίδης και Δημήτρης Άσπος, η Ιταλίδα δημοσιογράφος Maria-Grazia Napolitano και η Επιτετραμμένη της Πρεσβείας της Αλγερίας στην Αθήνα, Amira Saoussen Aouachria. Σε όλους και όλες εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα επίσης να εκφράσω και στον αγαπητό φίλο, Καθηγητή Χρίστο Κληρίδη, Πρόεδρο του Παγκυπρίου Δικηγορικού Συλλόγου, ο οποίος είχε την υπομονή να μελετήσει το «χειρόγραφο» και να διατυπώσει τις παρατηρήσεις και συμβουλές του.

Ευχαριστώ, επίσης, τις εκδόσεις «Hippasus», και ειδικότερα την κα Έρα Ιωάννου-Αιμιλιανίδη για τη συνδρομή της και τις εισηγήσεις της σ' ό,τι αφορά την αρτιότερη έκδοση του έργου.

Η πανδημία του κορωνοϊού και ο κατ' οίκον περιορισμός (το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου γράφτηκε μεταξύ Μαρτίου 2020 και Δεκεμβρίου 2021) είχαν παράπλευρα ευεργετικά αποτελέσματα στην επίσπευση και ολοκλήρωση της συγγραφής. Όπως και οι επίμονες παραινέσεις και προτροπές της συζύγου μου, Αλίκης Πασχάλη, την οποία, επίσης, ευχαριστώ.

Λευκωσία, Φεβρουάριος 2023

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(Η ΠΡΩΤΗ «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ»)

Από μια άποψη, η επαγγελματική μου επιλογή για το Υπουργείο Εξωτερικών, το 1979, ήταν από αρκετά χρόνια προδιαγεγραμμένη.

Στην επιλογή αυτή με επηρέασε καθοριστικά ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Σπύρος Κυπριανού¹, ο οποίος ήταν μακρινός μου ξάδελφος και με τον οποίο με συνέδεε στενή φιλία, παρά τα είκοσι και πλέον χρόνια που μας χώριζαν.

Όταν, στα τέλη Μαρτίου 1969, ο Σπύρος Κυπριανού, Υπουργός Εξωτερικών και στενός συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, υπέστη -κατά τη διάρκεια ομιλίας του στον εορτασμό των εθνικών επετειών της 25ης Μαρτίου και της 1ης Απριλίου στη Λάρνακα- το πρώτο του καρδιακό επεισόδιο, ήμουν παρών, όπως και ο γιατρός πατέρας μου, ο οποίος του παρέσχε τις πρώτες βοήθειες και, στη συνέχεια, τον περιέθαλψε. Η κατάστασή του πρέπει να ήταν αρκετά σοβαρή, αφού αναγκάστηκε να παραμείνει κλινήρης για ένα περίπου μήνα στο ξενοδοχείο «Τέσσερα Φανάρια», στην προκυμαία των Φοινικούδων, στη Λάρνακα.

Κατά τη διάρκεια του μήνα αυτού συνδέθηκα ακόμη πιο πολύ με τον Σπύρο Κυπριανού, αφού καθημερινά πήγαινα στο ξενοδοχείο και του κρατούσα συντροφιά, συζητούσαμε διάφορα θέματα, αλλά το κυριότερο είναι ότι μου αφηγήετο πολλά απ' όσα είχε βιώσει σαν Υπουργός Εξωτερικών επί εννέα κρίσιμα για την Κύπρο χρόνια. Έμαθα έτσι πάρα πολλά, αλλά κυρίως κεντρίσθηκε το ενδιαφέρον μου για τα διεθνή θέματα, ένα πεδίο το οποίο μου ήταν μέχρι τότε ελάχιστα γνωστό

¹ Σπύρος Κυπριανού (1932-2002): Δεύτερος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας (1977-1988), Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων (1976-1977 και 1996-2001), Υπουργός Εξωτερικών (1960-1972).

και για το οποίο δεν είχα ιδιαίτερο ενδιαφέρον και, πολύ περισσότερο, δεν είχα γνώσεις.

Θυμάμαι ότι με είχε προτρέψει να μελετήσω το βιβλίο του Randolph S. Churchill, γιου του Sir Winston, με τίτλο «The Six Day War», που είχε πρόσφατα κυκλοφορήσει, και στη συνέχεια να το συζητήσουμε. Ήταν η πρώτη μου επαφή με το Μεσανατολικό.

Μετά την ανάρρωσή του, κρατήσαμε πιο στενή επαφή. Κάθε φορά που τον έβλεπα, μου έλεγε: «Όταν ολοκληρώσεις τις σπουδές σου, θα πρέπει να έλθεις στο Υπουργείο Εξωτερικών». Θεωρούσε δε περίπου δεδομένο ότι θα ακολουθούσα κλάδο σπουδών που θα με προετοίμαζε για το Υπουργείο. Αυτό συνεχίστηκε και μετά τον εξαναγκασμό του σε παραίτηση, κατ' απαίτηση του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδος, τον Μάιο του 1972.

Μετά την παραίτησή του, τον έβλεπα πιο συχνά. Κάθε συνάντησή μας τελείωνε πάντοτε με την ίδια επωδό για το επαγγελματικό μου μέλλον.

Φοιτητής της Νομικής πλέον, στα τέλη του 1973, βρισκόμουν στην Κύπρο για τις διακοπές των Χριστουγέννων. Του τηλεφώνησα για τις ευχές και μου είπε ότι θα ήθελε να συναντηθούμε. Μου φάνηκε κάπως περίεργο, γιατί συνήθως εγώ είχα την πρωτοβουλία των συναντήσεών μας. Συναντηθήκαμε στο γραφείο του στο μέγαρο «Κέρμια», στην οδό Διαγόρου στη Λευκωσία.

Μου είπε ότι θα μου έδινε μια επιστολή για να τη μεταφέρω στην Αθήνα, με παραλήπτη τον Πρόσβυ Δημήτριο Μπίτσιο². Λόγω του πε-

² Δημήτριος Μπίτσιος (1915-1984): Επιφανής Έλληνας διπλωμάτης, ο οποίος υπηρέτησε κατά τη σταδιοδρομία του σε καίριες θέσεις στο εξωτερικό σε κρίσιμες για την Κύπρο περιόδους. Το 1966 ανέλαβε επί κεφαλής του Πολιτικού Γραφείου του Βασιλέως των Ελλήνων Κωνσταντίνου Β', σε μια δύσκολη πολιτική συγκυρία. Στη θέση αυτή παρέμεινε μέχρι το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, οπότε παραιτήθηκε. Μεταξύ 1967 και 1972 ήταν Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδος στον ΟΗΕ, στη Νέα Υόρκη. Παραιτήθηκε το 1972 και ιδιώτευσε μέχρι το καλοκαίρι του 1974, όταν, μετά την παράδοση της εξουσίας από τους στρατιωτικούς στον Κωνσταντίνο Καραμανλή, διορίστηκε Υφυπουργός Εξωτερικών μέχρι τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, οπότε τοποθετήθηκε (μη κοινοβουλευτικός) Υπουργός Εξωτερικών, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι τον Νοέμβριο του 1977.

ριεχομένου της επιστολής, του οποίου φυσικά ουδέποτε έλαβα γνώση, δεν είχε εμπιστοσύνη, ούτε στην εκεί Πρεσβεία μας³, ούτε, πολύ περισσότερο, στα ταχυδρομεία, αφού, με τη δικτατορία⁴ να ελέγχει τα πάντα, ήταν βέβαιο πως, λόγω του προσώπου του παραλήπτη της, η επιστολή είτε δεν θα έφθανε καθόλου στον προορισμό της, είτε, στην καλύτερη περίπτωση, θα περνούσε από έλεγχο. Και ο Κυπριανού φοβόταν προφανώς μήπως το καθεστώς λάβει γνώση του περιεχομένου, με πολύ πιθανές δυσάρεστες συνέπειες για τον παραλήπτη.

Με την επιστροφή μου στην Αθήνα, τον Ιανουάριο, τηλεφώνησα στον Μπίτσιο, στον αριθμό που μου είχε δώσει ο Κυπριανού, και ζήτησα να τον δω. Το συμφωνημένο πρόσχημα, γιατί ήταν βέβαιο ότι το τηλέφωνο του Μπίτσιου παρακολουθείτο, ήταν να μου κάνει προσωπική αφιέρωση στο βιβλίο του «Κρίσιμες Ώρες»⁵, που είχε κυκλοφορήσει μερικούς μήνες νωρίτερα και αναφερόταν στην ιστορία του Κυπριακού. Απάντησε ο ίδιος, ο οποίος προφανώς ανέμενε το τηλεφώνημά μου. Μου είπε ότι θα με έβλεπε την επομένη.

Την καθορισμένη ώρα πήγα στο διαμέρισμά του, στην οδό Ηροδότου, στο Κολωνάκι, μερικές δεκάδες μέτρα από την Πρεσβεία της Κύπρου.

Τον Μπίτσιο τον γνώριζα μόνο από φωτογραφίες. Ευγενής και ευπροσήγορος, με δέχθηκε στο καλόγουστο διαμέρισμά του, γεμάτο από φωτογραφίες, κειμήλια και σουβενίρ της μακράς του σταδιοδρομίας.

³ Ο Λεωνίδας Παπάγος, Αυλάρχης του Βασιλέως Κωνσταντίνου Β', στο βιβλίο του «Σημειώσεις 1967-1977» (έκδοση Ιδρύματος Γουλανδρή-Χόρν) γράφει (σελ. 367) ότι, κατά τη συνάντησή του με τον Γεώργιο Μαύρο, στις 2 Αυγούστου 1971, ο τελευταίος του ανέφερε: «Ο πρέσβης της Κύπρου στην Αθήνα, Κρανιδιώτης, είναι τελείως άνθρωπος της χούντας. Αυτό το γνωρίζει ο Μακάριος και δεν τον εμπιστεύεται. Οι οποιεσδήποτε επαφές με τον Μακάριο πρέπει να γίνονται με άλλο τρόπο, εκτός του Κρανιδιώτη». Ανάλογα μου είχε αναφέρει και Ελλαδίτης στενός φίλος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και του Σπύρου Κυπριανού.

⁴ Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος και η κυβέρνηση Σπύρου Μαρκεζίνη είχαν ανατραπεί μερικές εβδομάδες νωρίτερα, στις 25 Νοεμβρίου 1973, μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, από τον Διοικητή της Στρατιωτικής Αστυνομίας, Ταξίαρχο Δημήτριο Ιωαννίδη, ο οποίος επέβαλε ακόμη σκληρότερη δικτατορία.

⁵ Δημήτρης Μπίτσιος, «Κρίσιμες Ώρες», Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Ι. Δ. Κολλάρου & Σια Α.Ε.

Του παρέδωσα τον φάκελο, τον οποίο άνοιξε και διάβασε την επιστολή στην παρουσία μου. Δεν πρέπει να ήταν ιδιαίτερα μακροσκελής. Αφού την τοποθέτησε πίσω στον φάκελο, με ύφος συνοφρυωμένο και σοβαρό, μου λέει: «Κοιτάξτε να μονιάσετε εκεί κάτω, γιατί όπως πάτε θα κάνουν κανένα ‘ντου’ οι Τούρκοι και θα μας πάρουν το νησί». Ήταν η εποχή που ακόμη η οργάνωση ΕΟΚΑ Β’ συνέχιζε την τρομοκρατική της δράση.

Δεν μου είπε τίποτε άλλο, παρά μόνο πως, αν χρειασθεί να επικοινωνήσει με τον Κυπριανού με τον ίδιο τρόπο, θα με ειδοποιήσει. Μου ζήτησε και του έδωσα το τηλέφωνό μου γι’ αυτό το ενδεχόμενο. Με ευχαρίστησε και με συνόδευσε στην έξοδο, αφού μου ευχήθηκε καλή επιτυχία στις σπουδές μου και λέγοντάς μου «Προσέχετε, οι καιροί είναι πονηροί». Δεν τον ξαναείδα από τότε. Ουδέποτε ρώτησα τον Κυπριανού για το περιεχόμενο της επιστολής. Σε έξι μήνες, τον Ιούλιο του 1974, ήλθαν στο μυαλό μου τα λόγια του Μπίτσιου. Το περιεχόμενο της επιστολής δεν πρέπει να ήταν άσχετο με αυτά που ακολούθησαν.

Η ΔΙΖΩΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

Τη Δευτέρα, 18 Ιουνίου 1979, ξεκίνησα να εργάζομαι στο Υπουργείο Εξωτερικών.

Είχα προσληφθεί με σύμβαση εργασίας, εν αναμονή της προκήρυξης (μόνιμων) οργανικών θέσεων Ακολούθων, για τις οποίες θα υπέβαλλα αίτηση. Από την πρώτη μέρα τοποθετήθηκα στο Τμήμα Κυπριακού, το οποίο τότε υπαγόταν στη Διεύθυνση Πολιτικών Υποθέσεων⁶. Προϊστάμενοί μου ήταν οι μετέπειτα Πρόσβεις, Θεόφιλος Θεοφίλου (Τμηματάρχης) και Βάνιας Μαρκίδης (Διευθυντής), δυο εξαιρετικοί άνθρωποι και επαγγελματίες, οι οποίοι με βοήθησαν πολύ στο ξεκίνημα της σταδιοδρομίας μου.

Ένα μήνα νωρίτερα, στις 19 Μαΐου 1979, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Σπύρος Κυπριανού και ο ηγέτης των Τουρκοκυπρίων Rauf Denktaş⁷ είχαν συναντηθεί στη Λευκωσία, παρουσία του τότε Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Kurt Waldheim, και είχαν καταλήξει σε συμφωνία για την επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών για επίτευξη λύσης του Κυπριακού. Η συμφωνία αυτή έχει μείνει γνωστή σαν «Συμφωνία των Δέκα Σημείων»⁸.

Σε ό,τι αφορά τη μορφή της λύσης, η Συμφωνία (§2) παρέπεμπε

⁶ Λίγο καιρό αργότερα, ο Υπουργός Εξωτερικών, Νίκος Α. Ρολάνδης, στα πλαίσια της αναδιοργάνωσης του Υπουργείου, αναβάθμισε το Τμήμα Κυπριακού σε αυτοτελή Διεύθυνση.

⁷ Rauf Denktaş (1924-2012): Τουρκοκύπριος νομικός και εθνικιστής πολιτικός. Υπήρξε εκ των ιδρυτών της οργάνωσης ΤΜΤ («Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης»), η οποία ευθύνεται για πολλές πράξεις τρομοκρατίας. Πρώτος Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης και επί σειράν ετών ηγέτης της τουρκικής κοινότητας. Εθεωρείτο και ήταν ο «άνθρωπος» της Άγκυρας στην Κύπρο. Επί των ημερών του (στις 15 Νοεμβρίου 1983) πραγματοποιήθηκε η λεγόμενη «μονομερής ανακήρυξη ανεξαρτησίας» (UDI) των υπό τουρκική κατοχή εδαφών της Κύπρου.

⁸ “Ten point-agreement” (παράρτημα “Α”).

στη «Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου»⁹ της 12ης Φεβρουαρίου 1977, μεταξύ του Προέδρου Μακαρίου και του Rauf Denktaş. Η τελευταία (§1) έκανε λόγο για λύση «ανεξάρτητης, αδέσμευτης, δικαιοδικής Ομόσπονδης Δημοκρατίας». Τίποτα περισσότερο.

Λίγες μέρες μετά την πρόσληψή μου, με καλεί στο γραφείο του ο Διευθυντής του Γραφείου Υπουργού (Υπουργός Εξωτερικών ήταν ο Νίκος Α. Ρολάνδης¹⁰), Αλέκος Σιάμπος. Παραξενεύθηκα, γιατί δεν ήταν συνηθισμένο, την εποχή εκείνη, ένας χαμηλόβαθμος νεοπροσληφθείς λειτουργός να έχει «δοσοληψίες» με το Γραφείο Υπουργού.

Η απορία μου δεν κράτησε για πολύ. Ο Διευθυντής του Γραφείου Υπουργού, δίνοντάς μου να αντιληφθώ ότι επρόκειτο για επείγον και εμπιστευτικό θέμα, μου ζήτησε να κάνω μια διερεύνηση σε όσες προσβάσιμες πηγές μπορούσα να εντοπίσω, για την έννοια του όρου «διζωνικότητα-bizonality». Με συμβούλευσε να ξεκινήσω πρώτα από τη βιβλιοθήκη του Υπουργείου, ανατρέχοντας σε βιβλία Διεθνούς και Συνταγματικού Δικαίου, βιβλία ιστορίας, ξένα λεξικά και άλλα σχετικά συγγράμματα, και, στη συνέχεια, αν χρειαζόταν, να επισκεφθώ και τη Βιβλιοθήκη της Φανερωμένης¹¹ και όποια άλλη πηγή θα έκρινα χρήσιμη. Ήταν η προ-Internet/Google/Wikipedia κ.λπ. εποχή.

Ο Σιάμπος μού υπογράμμισε επανειλημμένα ότι δεν θα έπρεπε να αναφέρω οτιδήποτε σε κανένα για το ζήτημα που μου ανέθεσε, το δε αποτέλεσμα της διερεύνησής μου θα έπρεπε να το υποβάλω χειρόγραφα, στον ίδιο προσωπικά.

Δεν είχα καταλάβει τότε τους λόγους αυτής της μυστικότητας, ούτε

⁹ “High Level Agreement” (παράρτημα “B”). Στην §2 ανέφερε ότι “The basis for the talks will be the Makarios-Denktaş guidelines of 12 February 1977 and the U.N. resolutions relevant to the Cyprus question”.

¹⁰ Νίκος Α. Ρολάνδης (1934-2021): Υπηρέτησε ως Υπουργός Εξωτερικών μεταξύ 1978 και 1983, επί προεδρίας Σπύρου Κυπριανού, και ως Υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού μεταξύ 1998 και 2003, επί προεδρίας Γλαύκου Κληρίδη. Μεταξύ 1991 και 1996 ήταν Μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων.

¹¹ Την εποχή εκείνη, πριν την ίδρυση του Πανεπιστημίου Κύπρου και αργότερα άλλων πανεπιστημίων, η Βιβλιοθήκη της Φανερωμένης εθεωρείτο η πληρέστερη δημόσια βιβλιοθήκη της Κύπρου.

και γιατί η, σχετικά άγνωστη την εποχή εκείνη, έννοια της «διζωνικότητας» είχε τόση σημασία. Θα το καταλάβαινα αρκετά χρόνια αργότερα.

Δεν έκανα ερωτήσεις και στρώθηκα αμέσως στη δουλειά. Ο ζήλος του «νεοφώτιστου»... Σε μερικές μέρες, αφού είχα συμβουλευθεί κάθε πηγή που μπόρεσα να εντοπίσω, ετοίμασα ένα περιεκτικό σημείωμα και το παρέδωσα προσωπικά στον Σιάμπο, παρακάμπτοντας δηλαδή τους ιεραρχικά προϊσταμένους μου, Θεοφίλου και Μαρκίδη, και βέβαια τον Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου. Το σημείωμά μου πρέπει να το έδωσε για δακτυλογράφηση στην ιδιαίτερα γραμματέα του Υπουργού, γιατί η τελευταία, κάποια στιγμή, μου ζήτησε ορισμένες διευκρινήσεις λόγω του δυσανάγνωστου γραφικού μου χαρακτήρα.

Θυμάμαι πως κατέληγα στο συμπέρασμα ότι η «διζωνικότητα», ως νομικός όρος, ήταν άγνωστος στο Διεθνές Δίκαιο και, σαν έννοια, ήταν συνυφασμένη με καταστάσεις στρατιωτικής κατοχής/παρουσίας (π.χ. στη Γερμανία και την Αυστρία, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και στη Γαλλία, μετά τη συνθηκολόγηση του Ιουνίου 1940 και τον διαχωρισμό της σε «zone libre» -με πρωτεύουσα το Vichy- και «zone occupée», υπό γερμανική κατοχή), αλλά και με την από κοινού διοίκηση, από δύο ξένες δυνάμεις, οριοθετημένων εδαφικών περιοχών. Πέραν όμως του «εδαφικού» περιεχομένου της «διζωνικότητας», φαίνεται ότι, τουλάχιστον κατά την ερμηνεία που προσέδιδαν σ' αυτήν οι Τούρκοι, είχε και «συνταγματικό» περιεχόμενο. Όσο και αν προσπάθησα, δεν μπόρεσα να εντοπίσω νομικό ορισμό της «διζωνικότητας», πέραν των δύο παραδειγμάτων, της Γερμανίας και της Αυστρίας. Εν πάση, όμως, περιπτώσει, ήταν από τότε σαφές ότι η έννοια της «διζωνικής ομοσπονδίας» δεν συνέπιπτε και ούτε ήταν ταυτόσημη με εκείνη της «διπεριφερειακής ομοσπονδίας».

Κατά τα χρόνια που ακολούθησαν, και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, δεν άκουσα να γίνεται ξανά λόγος για «διζωνικότητα».

Όλα τα περί Κύπρου ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας, από το 1979 και εντεύθεν, παρέλεμπαν σταθερά, με κάποιες λεκτικές απο-

χρώσεις, στη Συμφωνία της 19ης Μαΐου 1979, μεταξύ Κυπριανού και Denktas, σαν τη βάση για λύση. Κανένας λόγος περί «διζωνικότητας».

Στις 12 Μαρτίου 1990, επί προεδρίας Γιώργου Βασιλείου¹², υιοθετείται από το Συμβούλιο Ασφαλείας το υπ' αριθμόν 649 (1990) ψήφισμα, το οποίο, στην §3, ανέφερε ότι η λύση «...will be bi-communal as regards the constitutional aspects and bi-zonal as regards the territorial aspects...».

Για το τι συνέβη μεταξύ 1979 και 1990 πολλά θα μπορούσαν ίσως να λεχθούν. Γεγονός, όμως, είναι ότι η καινοφανής έννοια της «διζωνικότητας», με όλη την αμφιλεγόμενη σημασία της, εισήχθη στο λεξιλόγιο του Κυπριακού το 1990 και μας ακολουθεί από τότε. Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω, χωρίς να το αποκλείω, αν για την αποδοχή της η πλευρά μας εξασφάλισε κάποιο αντάλλαγμα.

Από διερεύνηση την οποία έκανα πριν αρκετά χρόνια, φαίνεται ότι το 1979 είχε υπάρξει προσπάθεια εισαγωγής της «διζωνικότητας» στο πλαίσιο της λύσης του Κυπριακού, η οποία προφανώς προσέκρουσε στην αντίδραση της πλευράς μας.

Δεν έχω την αφέλεια να πιστεύω ότι αυτό έγινε λόγω του σημειώματός μου. Γνωρίζοντας πώς λειτουργούν τα πράγματα, έχω τη βεβαιότητα πως θα πρέπει να ζητήθηκαν και να λήφθηκαν υπ' όψη οι συμβουλές έγκυρων νομομαθών, όπως ο τότε Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, Κρίτων Τορναρίτης, πιθανότατα δε και ξένων νομικών συμβούλων μας.

Καταγράφω, όμως, για όποια αξία έχει, τη δική μου μαρτυρία ως ενδεικτική του γεγονότος ότι το Υπουργείο Εξωτερικών είχε εξ αρχής τις επιφυλάξεις και τους φόβους του, έχοντας διακρίνει το αδόκιμο και ενδεχομένως το επικίνδυνο της εισαγωγής του όρου «διζωνικότητας», ενός όρου που έμελλε να μας απασχολήσει και να μας ταλαιπωρήσει πολύ τα επόμενα χρόνια.

Τούτων λεχθέντων, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι ο Αλέξης

¹² Ο Γιώργος Βασιλείου διαδέχθηκε τον Σπύρο Κυπριανού και ήταν ο τρίτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας από 1.3.1988 έως 28.2.1993.

Παπαχελάς, στο βιβλίο του «Ένα σκοτεινό δωμάτιο» (Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2021, σσ. 555-558), παραθέτει συνομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου με τον Henry Kissinger, τον Οκτώβριο του 1974, στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη, κατά την οποία ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών επανειλημμένα αναφέρεται σε «δύο ζώνες» και «διζωνική».

